

Rajko Nahtigal in *Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči* ter izdaja *Slova o polku Igořevě*

Aleksandra Derganc

Univerza v Ljubljani, Ljubljana

V prispevku obravnavamo najpomembnejši Nahtigalovi rusistični deli iz obdobja, ko je bil profesor na ljubljanski univerzi: *Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči* in znanstvenokritično izdajo *Slova o polku Igořevě*. Prvo delo je predvsem zgodovinski in primerjalnoslavistični prikaz ruskega jezika, relevanten zlasti za slovenskega bralca, hkrati pa pri opisu fonetike in deloma stilistike (vloga cerkvenoslovanizmov) tudi pomemben prikaz sodobne ruščine. Izdaja *Slova* je zaradi filološke natančnosti in bogatih komentarjev dragocen vpogled v starorusko jezikovno in literarnokulturno zgodovino. Obe deli odlikujeta temeljitost in zanesljivost, zaradi česar še danes nista izgubili aktualnosti.

Ključne besede: Rajko Nahtigal, rusistika, Univerza v Ljubljani, *Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči*, *Slova o polku Igořevě*

1

Rajko Nahtigal velja za utemeljitelja univerzitetne rusistike v Ljubljani. V prispevku bi rada ponovno spregovorila o dveh pomembnih Nahtigalovih rusističnih delih, ki sta nastali v času, ko je bil profesor na ljubljanski slavistiki, in sicer o knjigi *Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči* (1946) in o znanstvenokritični izdaji *Slova o polku Igořevě* (1954) (prim. tudi Derganc 2002). O naglasoslovnem delu *Akzentbewegung in der russischen Formen- und Wortbildung. I. Substantiva auf Konsonanten*, ki je izšlo v Heidelbergu l. 1922, v tem zborniku piše G. Neweklowsky.

Nahtigal je po diplomii na dunajski univerzi pri Vatroslavu Jagiću kot štipendist avstrijske vlade bival v letih 1901–1902 na študijskem izpopolnjevanju v Moskvi in Peterburgu. Kot piše Jakopin, je Jagić Nahtigalu svetoval, kako naj se vživlja v ruske razmere in s kom naj se družijo, da bo čim hitreje prodrl v jezikoslovno atmosfero Fortunatova (Jakopin 1977:120).

Sam o svojem bivanju v Rusiji piše Nahtigal v uvodu v *Ruski jezik* (VII–VIII):

»Moje bližje poznanje Rusije in ruskega jezika sega v l. 1901-2, ko sem kot mlad doktor slavistike, učenec V. Jagića, bival na dvoletnem študijskem potovanju v Rusiji, nad eno leto v Moskvi, več mesecev v Leningradu [...]. V Moskvi sem mogel občevati predvsem z velikim ruskim jezikoslovcem F. F. Fortunátovom, v Leningradu z znamenitim rusistom A. A. Šahmatovom, a vrstniki so mi bili poleg drugih kasneje znani rusisti D. N. Ušakóv, N. N. Durnovó in N. N. Sokolóv. [...] Po povratku na Dunaj sem nad deset let do svojega imenovanja za univerzitetnega profesorja v Gradcu l. 1913 poučeval ruski jezik na zavodu za vzhodne jezike, eksportni akademiji in kot lektor v seminarju za zgodovino Vzhodne Evrope in v seminarju za slovansko filologijo. «

Naj dodam še nekaj Nahtigalovih opomb o Fortunatovu in Šahmatovu, ki so bile dodane pismom Ivana Prijatelja. Nahtigal je namreč po smrti Ivana Prijatelja 1937 objavil Prijateljeva pisma iz Rusije, Poljske in Francije (1903–4) in jih opremil z opombami. O Fortunatovu piše Nahtigal (Prijatelj 1937:307):

»Najslavnejši ruski lingvist, ki je ustvaril rusko lingvistično šolo.«

O Šahmatovu, katerega jezikoslovni nazori na področju rusistike so imeli na Nahtigala, kot bom skušala pokazati, nemajhen vpliv, piše Nahtigal v istem stavku (Prijatelj 1937:303):

»Eden največjih ruskih jezikoslovcev, tedaj že redni član petrograjske akademije znanosti in direktor prvega oddelka njene biblioteke ter duša oddelka akademije za ruski jezik in književnost, 1864–1920.«

O tesni in naklonjeni zvezi med Nahtigalom in Šahmatovom priča tudi tale opomba (Prijatelj 1937:313, tudi Jakopin 1977:121):

»Moja želja (tj. Nahtigalova želja, op. A. D.) je bila preiti na službo v Rusijo, kar je podprla tudi neka izjava A. A. Šahmatova v pismu name: Ne prihodilo li Vam v golovu, iskat služby u nas v Rossii. Mnogo Vy mogli by poslužit' zdes' slavjanskoj nauke.«

2

Nahtigalov *Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči* je izšel l. 1946, namenjen je bil učiteljem ruskega jezika, kar je bilo verjetno povezano s tem, da se je prva leta po drugi svetovni vojni v slovenskih srednjih šolah poučevalo ruščino v precej večji meri kot pred vojno. O namenu knjige beremo (Nahtigal 1946:V):

»Namen ji (tj. knjigi, op. A. D.) je predočiti ruski literaturni jezik v znanstveni luči, to je, obrazložiti njegove sestavine, pokazati glasovno in oblikoslovno strukturo v sedanjem stanju in v razmerju do praslovanščine ter njenega reprezentanta starocerkvenoslovanščine, a preko njih tudi do slovenščine, in nakazati razvoj literaturnega jezika iz sožitja s cerkvenoslovenskim pismenstvom v stari Rusiji, na podlagi katerega se je z ene strani izoblikoval ruski grafični sistem, z druge pa z ruskim jezikom v sedANJI literaturni organično zrasel poseben, obilen cerkvenoslovenski in s tem južnoslovenski sloj s svojevrstno kulturopomensko funkcijo.«

Že ta citat je značilen za Nahtigalov jezik: dolgi stavki z razmeroma zapleteno strukturo, vendar ni nobena beseda odveč, treba se je posvetiti smislu vsake.

Ta uvodni stavek današnjega bralca tudi nekoliko preseneča, ko premišlja, kaj je v tej knjigi *poljudnega*. Nahtigal to pojasnjuje v naslednjem odstavku (Nahtigal 1946:V):

»Ker pa naj knjiga ne služi le slavistu, učitelju, temveč tudi univerzitetnemu slušatelju in takšnega znanja željnemu inteligentu sploh, so izvajanja podana v kolikor toliko poljudni obliki. Ne samo iz tega razloga je vsaka ruska beseda fonetično transkribirana in opremljena s slovenskim prevodom in glavnim pomenom – saj imajo tudi po poreklu iste besede v ruščini in slovenščini mnogokrat različen pomen.«

Iz teh uvodnih besed lahko sklepamo, da je *znanstveno* obravnavanje jezika za Nahtigala predvsem historično in primerjalnohistorično: pri opisu glasovnega in oblikoslovnega sestava sodobne ruščine se mu zdi pomembno razložiti sodobno stanje glede na zgodovino jezika in glede na njegove odnose do prajezika – praslovanščine ter – ker gre za ruščino za Slovence – primerjati jezikovni razvoj iz prajezika v ruščino in v slovenščino. V svojo knjigo zajame tudi kratek oris zgodovine ruskega knjižnega jezika, pri čemer mu gre predvsem za določitev cerkvenoslovanizmov v sodobni ruščini, ki se jih da – vsaj načeloma – lepo določiti zaradi njihovih diagnostičnih lastnosti, kot jih je ugotovila primerjalna slovanska slovnica. Tisto, kar je Nahtigalu *poljudno* – kot sam izrecno označi fonetično transkripcijo in prevod ruskih besed – bi danes morda ocenili kot *primerno za poučevanje tujega jezika*. Iz tega implicitno nekako izhaja, da problemi poučevanja sodobnega tujega jezika niso neposredno predmet znanosti. Zdi se torej, da se v naslovu in zasnovi knjige jasno kaže odnos historično usmerjenih jezikoslovcev do tega, kaj je predmet znanstvenega raziskovanja pri jeziku: tudi pri opisu sodobnega jezika ima največji razlagalni pomen jezikovna zgodovina. Sodoben opis in to, kar je povezano s poučevanjem tujega jezika, ostaja na robu znanstvenega pre- in poučevanja.

To seveda ne pomeni, da Nahtigal ni zelo dobro poznal problemov pri usvajanju tujega jezika. Iz njegovih izkušenj pri poučevanju ruščine gotovo izhaja misel, da je za dobro praktično obvladanje ruskega jezika potreben pravilen izgovor in naglaševanje, »kar si je treba pridobiti, poleg teoretičnofonetičnega umevanja, tudi s poslušanjem pristnoruske moskovske izreke in branjem akcentuiranih tekstov in verzov« (Nahtigal 1946:V). Še danes velja, da bi bilo najbolje v učbenikih ruščine navajati čim več ruskih zgledov tako, kot jih je Nahtigal: v ruščini z naglasom, čemur sledi izgovor besede v fonetični latinični transkripciji in prevod v slovenščino, torej: »отéц at'éc ,oče'«. Precej dosledno je opremil ruska lastna imena v besedilu z naglasom: »Ušákóv, Durmovó, Sokolóv«.

Oris kakega sodobnega jezika, kot ga najdemo v Nahtigalovi knjigi, je dandanes – ko se načeloma precej strogo ločuje sinhrono obravnavanje jezikov od diahronega ter zgodovinska slovnica od zgodovine knjižnega jezika – razmeroma redek, čeprav bi rada opozorila, da nekatere sodobnejše slovnice ruskega jezika vendarle navajajo določene zgodovinske komentarje. Vendar ima tak pristop nedvomno svoje odlike, saj se je treba pri preveč togo pojmovani zapovedi ločevanja sinhronije od diahronije sicer odpovedati vrsti pojasnil, ki jih daje zgodovinsko in primerjalnozgodovinsko (to zadnje je zlasti koristno pri podajanju ruskega jezikovnega sistema Slovincem) jezikoslovje. Z današnjega stališča bi bilo treba te različne pristope le strožje ločevati. Nahtigal marsikdaj vpleta zgodovinsko razlago naravnost v sodobni opis. V poglavju o sodobnem glasoslovju beremo, npr. (Nahtigal 1946:8):

»Le enojen trd ozir. mehak izgovor imajo šumevca spiranta š – ž, afrikata č, sibilant-ska (sičniška) afrikata c ter šumevski skupini š>š' – ž>ž' [...] torej produkti praslovanske palatalizacije. [...] Šumevca š – ž in afrikata c kot produkt praslovanske palatalizacije so se prvotno do XIV. st. izgovarjali mehko (prim. še sedaj mrus. č, npr. отец oteč). [...] Po historični pisavi se piše po š – ž še vedno i, po c pa že y. Prim. шить šyt' »šivati«, [...], отцы atcy »očetje« itd.«

Seveda taka zgodovinska razlaga lepo pojasni posebnosti ruskega glasoslovnega in pisnega sistema, ki se učencu ruščine sicer lahko zdijo nekakšna naključna zmeda. Vendar bi bilo verjetno danes primerneje ta komentar dati v majhen tisk ali v opombo.

2.1

V poglavju »Glasovi« (Nahtigal 1946:1–92) avtor najprej podrobno oriše sodobni ruski glasovni sistem in njegov odnos do grafičnega sistema, pri čemer, kot omenjeno, pogosto dodaja tako zgodovinske razlage kot paralele s slovenščino (str. 1–56), nato pa izhajajoč iz praslovanskega glasovnega sistema opiše odnos sodobnega ruskega sistema do starejšega stanja – do praslovanščine, stare cerkvene slovanščine in stare ruščine ter do slovenščine (str. 57–92). Nahtigalov oris sodobnega ruskega glasoslovja je natančen in izčrpen, kaže tudi prvine fonološkega opisa, čeprav na splošno velja, da prvi profesorji ljubljanske slavistike strukturalizmu niso bili posebej naklonjeni (Zbornik FF 1989:140). Pri izgovoru ustrezno tedanjemu času opisuje kot knjižni ekajoči izgovor, ikanje pa označi za moskovsko narečno (str. 24).

Pri razvoju glasov iz praslovanščine v sodobne jezike opozarja na eno bistvenih razlik med slovenščino in ruščino: razvoj v smeri nadaljnje palatalizacije in s tem v zvezi nastanek mehkih parnih soglasnikov v ruščini na eni strani ter na razvoj v smeri depalatalizacije in sovpadanja tako obeh redukcijskih vokalov kot *i* in *y* v slovenščini na drugi (str. 59–60). Naštevanje razlik med vzhodnoslovanskimi (vzhsl.) in južnoslovanskimi (jsl.) glasovnimi refleksi, ki je pri obravnavi ruščine običajno zaradi posebne vloge jsl. cerkvene slovanščine v ruski jezikovni zgodovini, je za Slovence posebej zanimivo, ker te razlike večinoma označujejo tudi razliko med vzhsl. ruščino in jsl. slovenščino (npr. *уха, утро: juha, jutro, осень, озеро: jesen, jezero, зород: grad* itd.). Ob vzhsl. polnoglasnih in slovenskih jsl. nepolnoglasnih refleksih opozarja na odraz starega tonemskega naglasa v ruskih oblikah: *вóрон, зóрод* s prvotno padajočo in *ворóна, корóва* s prvotno rastočo intonacijo (str. 78 in dalje).

Ob koncu pregleda poglavja o fonetiki ruskega jezika se mi zdi pomembno poudariti, da je F. Jakopin v svoji slovnici sodobnega ruskega jezika (Jakopin 1968) uporabljal – z manjšimi prilagoditvami – tako fonetično latinično transkripcijo kot Nahtigal, tako transkripcijo pa uporabljamo na rusistiki še danes.

2.2

Poglavje »Oblikoslovje« (Nahtigal 1946:126–205) je nekoliko drugače koncipirano. Nahtigal za vsako pregibno besedno vrsto najprej navede tabelo psl. in stsl. oblik, nato pa komentira sodobne ruske oblike, tu nekoliko redkeje v primerjavi s slovenščino. Novih paradigem tako v knjigi ni in si je treba vzeti zanje sodobno slovnico. Razmeroma veliko prostora je posvečeno naglasnim tipom, dragoceni so zgodovinski komentarji k njim, ki deloma temeljijo na Nahtigalovih lastnih izsledkih, npr. domneva, da je izvor naglasa v im. mn. na končnici pri sam. m. sp. tipa *caды* dualna končnica *u*-jevskih samostalnikov (Nahtigal 1946:VI–VII in 134). Naravno je, da se z razvojem stroke izvor in razvoj nekaterih končnic lahko danes nekoliko drugače razlaga. Vedno bolj se, npr., uveljavlja domneva, da je bil v psl. (in vzhodni slovanščini) im. dvojine osebne zaimka *vy*, in torej homonimen množinski obliki (Žolobov 1998, Derganc 1998), medtem ko je stsl. *va* sekundarno. Nahtigal navaja samo *va* (str. 154). Iz popolnoma razumljivih razlogov Nahtigal ni mogel upoštevati rezultatov, ki jih je dalo lingvistično ovrednotenje jezika novgorodskih pisem na brezovem lubju (zlasti Zaliznjak 1995).

2.3

V svoji knjigi (1946) Nahtigal tehtno obdela tudi to, kar bi danes imenovali **zgodovina ruskega knjižnega jezika**. Deloma to omenja že v uvodu, več pa v poglavju z naslovom »Cerkvenoslovanski element v sedanjem ruskem literarnem jeziku« (str. 92–126) Nahtigal začenja s kratkim orisom zgodovine ruskega knjižnega jezika. Ta izvajanja so v glavnem v soglasju z mislimi Šahmatova: nastanek pismenstva v Kijeviski Rusiji povezuje s sprejetjem krščanstva v 10. st. in pojavom csl. besedil. Glede prizadevanj npr. Obnorskega, da bi se postavilo začetke staroruskega knjižnega jezika pred to obdobje, Nahtigal kratko meni že v Predgovoru (Nahtigal 1946:X):

»O kakšnem pristoruskem literarnem jeziku pred prenosom steerkvslov. pismenstva že zbog od tega prevzete pisave ni mogoče govoriti. Da so ruski necerkveni teksti s povsem ruskim necerkvenim pojmovanjem in izrazoslovjem morali zadobiti ruski izraz, je samo po sebi umevno.«

Drugače kot Šahmatov, ki uporablja pogosto izraz stara bolgarščina (Šahmatov 1915:XXXIX), Nahtigal vselej uporablja izraz stara cerkvena slovanščina. O razlogih za tako poimenovanje govori v *Uvodu v slovansko filologijo* (Nahtigal 1949:41 in dalje), poleg Bolgarije pa omenja kot verjeten izvor prinesenega pismenstva tudi Carigrad.

Z reformami Petra I. se je začel ruski jezik polagoma osvobajati csl. vpliva. Po Petrovih reformah se začne porajati »pravi, klasični ruski literarni jezik«, pri katerega nastanku so imeli pomembno vlogo Lomonosov ter drugi literarni

ustvarjalci, ki so »pripravili pot popolnemu razcvetu po takih literaturnih vrhovih« kakor Puškin, Gogolj in Lermontov.

»Ostali pa so seveda po tradiciji v pravopisu in jeziku mnogoteri csl. elementi, ki so organično zrasli z ruskim narodnim jezikom in se ohranili do današnjih dni.« (Nahtigal 1946:95).

»Številni cerkvenoslovanski elementi v ruskem literaturnem in razgovornem jeziku so tudi v kulturnozgodovinskem in sociološkem pogledu zanimivi, ker predstavljajo neke vrste z ruskim jezikom organično zrasle izposojenke za določene pojme [...] višje kulture, knjižne, abstraktne, znanstvene, državoupravne in seveda zlasti cerkvene. Besedotvorno so zloženke rabljene v prvi vrsti pri znanstvenih terminih. V mnogih primerih se poleg cerkvenoslovanskih dublet [...] nahajajo tudi domači izrazi v rusko fonetični obliki s prvotnim bolj realnim, konkretnim pomenom.« (Nahtigal 1946:97).

Poglavitni namen tega poglavja je sistematičen prikaz tistih jezikovnih značilnosti, po katerih lahko na podlagi primerjalnozgodovinske metode v knjižni ruščini prepoznamo genetične cerkvenoslovanizme. V tem delu Nahtigal tesno sledi izvajanjem Šahmatova. Nahtigal citira v *Predgovoru* in v *seznamu literature*, pa tudi v samem poglavju (Nahtigal 1946:107) njegov *Очерк русского литературного языка*, 2. izd. (Šahmatov 1930), ki meni ni bil dostopen, pač pa nemški prevod tega dela (4. izdaja iz leta 1941) v knjigi, kjer je dodan komentar G. Y. Shevelova (Šachmatov, Shevelov 1960). Ob primerjavi tega poglavja z delom Šahmatova se izkaže, da mu Nahtigal tesno sledi, a hkrati obravnava gradivo Šahmatova samostojno in suvereno (podrobneje o tem Derganc 2002).

Kritika, namenjena s strani Shevelova Šahmatovu, več ali manj velja tudi za Nahtigala. Gre pač za mladogramatični pristop, ki se prerigorozno opira na fonetične diagnostične lastnosti in manj na konkretno zgodovino posameznih besed. Vsekakor se je fokus raziskav starega vprašanja csl. elementov v ruščini premaknil od genetičnega izvora, ki so ga bolj ali manj uspešno rešili mladogramatiki, proti njihovi funkcionalni, stilistični, tudi simbolni vlogi v vsakokratnem sinhronem prerezu ruskega jezikovnega položaja ob konkretnih raziskavah besedil.

Če smo pripravljeni za termini razumeti vsebino, je treba priznati, da se slika zgodovine ruskega knjižnega jezika, ki jo je predstavil Nahtigal (v glavnem po Šahmatovu), ni toliko spremenila, kot dopolnila. Da je tudi Nahtigal čutil, da je bil jezikovni položaj v starejših obdobjih drugačen kot sodobni, priča njegovo izražanje: za prva obdobja uporablja izraz *pismeni jezik*, za nastajajoči knjižni jezik v 18. st. pa izraz *pravi literaturni jezik*.

3

Nadvse pomembna je Nahtigalova izdaja *Slova o polku Igo'evě* (1954). Nahtigal seveda v avtentičnost besedila ni dvomil. Tudi tu bi lahko videli vpliv Šahmatova. Ob tem bi namreč rada opozorila, kako se je Jakobson spominjal, da mu je njegov

učitelj Šahmatov svetoval, naj izlušči izvirno besedilo *Slova*, ki se je po prepričanju Šahmatova jasno kazalo izpod plasti, dodanih ob kasnejših prepisih. Šahmatov je tudi poudarjal arhaične poteze besedišča, oblikoslovja in skladnje, prepletene s kasnejšimi in csl. črtami (Jakobson 1966:654):

»When reading a typescript of my paper on the language and orthography of the Slovo in Musin-Puškin's manuscript /.../, A. A. Šaxmatov, who carefully assigned and outlined crucial research programs to his young listeners, insistently advised me to investigate the linguistic pattern of the ancient text, which, as he believed, distinctly transpires through the easily removable cloak of its late copy. He particularly stressed the remarkably archaic traits in the vocabulary, morphology and syntax of the Slovo, and its interlacement of vernacular and Church slavonic components.«

Tako prepričanje je vodilo pri rekonstrukciji tudi Nahtigala in nikakor ni nemogoče, da ga je deloma pridobil še pri Šahmatovu. Nahtigal pravi, da je naloga rekonstrukcije »določitev stare prvotne oblike jezika«. Pri tem se opira na splošna dognanja o zgodovinskem razvoju ruskega jezika, zlasti pa na arhaizme spomenika samega (Nahtigal 1954:18):

»Iz vsega pregleda sledov arhaizmov v jeziku spomenika jasno pronicata slika starorusčine originala XII. stoletja. To nas pa tudi upravičuje v tej smeri rekonstruirati ves ohranjeni tekst.«

A. A. Zaliznjak (2004) je – ob nedavnih ponovnih dvomih o avtentičnosti besedila – na podlagi novih odkritij v zvezi z jezikom novgorodskih pisem ponovno navedel izredno prepričljive dokaze v prid avtentičnosti (Derganc 2007).

Nahtigalova izdaja je zelo pregledna: besedilo je tiskano v 4 stolpcih: prvi stolpec prinaša besedilo prve izdaje iz l. 1800 (z nekaterimi razlagami t. i. temnih mest, ki pa so povsod jasno izpostavljene in v komentarjih razložene), zadnji stolpec prinaša prevod v slovenščino, srednja stolpca pa sta Nahtigalovi jezikovni rekonstrukciji: drugi stolpec besedilo rekonstruira v pisno jezikovno podobo 12. st., tretji stolpec prinaša fonetično transkripcijo rekonstrukcije. Tak filološko korekten način izdaje omogoča bralcu, da vselej loči besedilo prve izdaje od Nahtigalovih posegov vanj. Dodan je popoln slovar spomenika.

Besedilo prve izdaje kaže bralcem staroruskih besedil dobro znano jezikovno sliko: ob nevtralnih, glede južno- ali vzhodnoslovanskega izvora nedoločljivih oblik, nastopajo starejše in mlajše vzhodnoslovanske ter južnoslovanske csl. oblike. V besedilu imamo npr. *пльку* ob *пръсты* in *сердца*; ob novejšem stanju z večino ma izpuščenimi redukcijskimi vokali v šibki poziciji, npr. *трудных*, *Мстиславу*, *княземъ* itd. tudi starejše stanje z ohranjenimi redukcijskimi vokali v šibki poziciji, npr. *Курьска*; v pridevniških končnicah v rod. ed. *нынешняго* ob *синего* itd.

Po Nahtigalovem mnenju so cerkvenoslavizmi prišli v besedilo med prepisovanjem, zato jih v rekonstrukciji odpravlja, odpravlja pa tudi sledove vzhsl. razvoja.

Rekonstrukcija sledi misli o nekdanji idealni čisti vzhodnoslovanski jezikovni podobi, ki jo je mogoče vzpostaviti s poznavanjem predvsem historične fonetike in morfologije. Nahtigal spreminja *аще* v *аче*, *хощу* v *хочю*, *Мстиславу* v *Мьстиславу*, *сердца* v *сьрдьця*, *бьяшетъ* v *бьяшеть*, *старого* v *старого*, *соколовь* v *соколь* itd. (Nahtigal 1954:24) in opravi še vrsto drugih sprememb v tem smislu. Spremembe so utemeljene v uvodu in komentarju.

Nahtigal torej zaradi določenih arhaizmov v spomeniku ponovno vzpostavlja vse redukcijske vokale, tudi v šibkem položaju, vzhodnoslovanske morfološke končnice *-ě* v rod. edn. ž. sp. ter im. mn. ž. sp. in tož. mn. m. in ž. sp. samostalnikov na mehke soglasnik, *-ьмь/-ьмь* v orod. ed. sam. m. in sr. sp., *-тъ* v 3. os. ed. in mn., *-ого/-его* v rod. ed. pridevnikov itd. Nahtigal še ni mogel vedeti, da novejša ugotovitve o morfologiji novgorodskega dialekta postavljajo splošno sprejeto predstavo, ki pripisuje *-ago* csl. jeziku in *-ogo* vzhodni slovanščini, pod vprašaj (Zalizinjak 1995:103).

Tudi skoraj vse morfeme, ki so v prepisu v nepolnoglasi obliki, je rekonstruiral v vzhodnoslovanske polnoglase. Tako npr. rekonstruira obliko: *врѣмени* v *веремене*, *по дрѣву* v *по дереву*, *подъ облакы* v *подь оболкы* (Nahtigal 1954:24) itd. Nahtigal sicer ob sklicevanju na študijo A. Paschena »Die semasiologische und stilistische Funktion der *trat/torot* – Alternationen in der altrussischen Literatursprache« in na delo Obnorskega omenja, da je pri knjižnih izrazih in izrazih z bolj abstraktnim pomenom bila csl. oblika že v stari ruščini, zaradi česar je pri nekaterih besedah, npr. *страны* in *сьдравы* ohranil nepolnoglase obliko (str. 14), vendar za veliko večino nepolnoglasi oblik vendarle predpostavlja v originalu polnoglase.

Na nekoliko preveč mladogramatično rigorozno rekonstrukcijo je opozoril Jagoditsch v svojem spisu ob 80-letnici Nahtigala (Jagoditsch 1957:311–12). Tudi A. V. Solovjov v svoji recenziji opozarja, da v spomenikih, ki so nastali v času *Slova*, nahajamo skoraj vse zapise, ki jih Nahtigal popravlja (Solovjov 1957).

Sedaj prevladuje mnenje, ki predpostavlja že za čas nastanka epa hibridni jezik ter stilistično, semantično, ritmično itd. funkcijo nepolnoglasi oz. polnoglasi oblik. Implikacija takega mnenja je literarna obdelanost jezika *Slova o polku Igoreve*. V tej luči postane Nahtigalova rekonstrukcija predvsem z metodami zgodovinske in primerjalne slovnice vzpostavljen model idealnega jezika.

Dve drugi rekonstrukciji *Slova o polku Igoreve*, Jakobsonova (1948) ter Meščerskega in Burykina (1985), sicer tudi posegata z določenimi normalizatorskimi posegi v besedilo, vendar v manjši meri. Jakobson npr. dopušča pri polnoglasi/nepolnoglasi besedah variante. Je pa vsak normalizatorski poseg v besedilo načeloma vprašljiv. Značilna slika prvih stoletij pismenosti pri vzhodnih Slovanih je

le večja ali manjša stopnja normiranosti, sicer pa zlasti hibridni teksti z elementi vzhodne slovanščine in cerkvene slovanščine ter starejših in mlajših oblik.

Vsekakor Nahtigalova izdaja zaradi svoje filološke korektnosti in mnogih zanimivih jezikovnih in kulturnozgodovinskih komentarjev do danes ni izgubila svojega pomena in je prava zakladnica za študij zgodovine ruskega jezika. Jezikovne rekonstrukcije, ki upošteva predvsem izsledke primerjalnozgodovinskega in zgodovinskega jezikoslovja in manj izsledke študija realnih zgodovinskih besedil, seveda ni mogoče pojmovati kot vzpostavljene realne podobe besedila, temveč kot model, aplikacijo vedenja o ruski zgodovinski slovnici.

4

Ob koncu tega prispevka bi rada poudarila, da obravnavani Nahtigalovi deli v veliki meri ohranjata svojo aktualnost in sta spričo svoje znanstvene zanesljivosti in vsestranskosti načetih tem neizčrpen vir za zanimanje in navdih sodobne slovenske rusistike.

Literatura

- Derganc, A., 1998: Nekateri paralele v razvoju dvojine v slovenščini in lužiški srbščini. *Slavistična revija* 46/1–2, 45–55.
- Derganc, A., 2002: Rusistika v delih R. Nahtigala. A. Derganc. *Historizem v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Obdobja 18. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 43–62.
- Derganc, A., 2007: Novejši prispevki k polemiki o avtentičnosti Slova o polku Iгореve. *Slavistična revija* 55/1–2, 389–397.
- Jagoditsch, R., 1957: R. Nahtigals Beitrag zur Igorlied-Forschung. *Slavistična revija* 10/1–4, Rajku Nahtigalu za osemdesetletnico, 306–315.
- Jakobson, R., 1948: *La geste du prince Igor*'. New York 1948. Ponatisnjeno v: *Selected Writings IV*. The Hague - Paris: Mouton, 1966, 106–300.
- Jakobson, R., 1966: *Selected Writings IV*. The Hague - Paris: Mouton.
- Jakopin, F., 1968: *Slovnica ruskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.
- Jakopin, F., 1977: Krog Nahtigalovih korespondentov – jezikoslovcev in filologov. F. Jakopin. *Nahtigalov zbornik ob stoletnici rojstva*. Ljubljana: UL FF, 119–131.
- Meščerskiĭ, N. A., Burykin, A. A. (ur.), 1985: *Slovo o polku Iгореve*. Vstup. st. D. S. Lihačova i L. A. Dmitrijeva. Sost. L. A. Dmitrieva, D. S. Lihačova, O. V. Tvorogova. Rekonstrukcija drevnerusskogo teksta N. A. Meščerskogo i A. A. Burykina. Biblioteka poeta. Bol'shaja serija. Leningrad: Sovetskij pisatel'.

- Nahtigal, R., 1946: *Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči*. Ljubljana: DZS.
- Nahtigal, R., 1949: *Uvod v slovansko filologijo*. Ljubljana: DZS.
- Nahtigal, R., 1954: *Staroruski ep Slovo o polku Igořevě*. Ljubljana: SAZU.
- Prijatelj, I., 1937: „Pisma Ivana Prijatelja s študijskega potovanja 1903–1904.“
Priobčil R. Nahtigal. *Ljubljanski zvon* 57/5.
- Solovjov, A. V., 1957: Novoe slovenskoe izdanie: „Slova o polku Igoreve“. *Trudy otdela drevnerusskoj literatury Instituta russkoj literatury* 13, 656–664.
- Šachmatov, A. A., Shevelov, G. Y., 1960: *Die kirchenslavischen Elemente in der modernen russischen Sprache*. Wiesbaden: Otto Harrasowitz.
- Šahmatov, A. A., 1915: Očerk drevnějšago perioda istorii russkogo jazyka. Enciklopedija slavjanskoj filologii. Petrograd: Tip. Imperatorskoj Akademii Nauk.
- Zaliznjak, A. A., 1995: *Drevnenovgorodskij dialekt*. Moskva: Jazyki russkoj kul'tury.
- Zaliznjak, A. A., 2004: »*Slovo o polku Igoreve*«: *vzgljad lingvista*. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury.
- Zbornik FF, 1989: *Zbornik Filozofske fakultete v Ljubljani 1919–1989*. Ur. odbor V. Melik in dr. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Žolobov, O. F., 1998: *Symbolik und historische Dynamik des slavischen Duals*. Beiträge zur Slavistik XXXV. Frankfurt a. M.: Lang.

Summary: Rajko Nahtigal's *Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči* and the Edition of *Slovo o polku Igořevě*

When R. Nahtigal was professor of Slavonic languages at the University of Ljubljana, he wrote two important works on the subject of Russian: *Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči*, and a critical edition of *Slovo o polku Igořevě*.

The first book was intended for Slovenian teachers of Russian and it contains two parts. The first part is a historical outline of Russian phonetics and morphology, often explaining the different development of Russian and Slovenian linguistic phenomena from a common Slavic ancestor. Nonetheless, the phonetic system of contemporary Russian is also presented and a phonetic transcription in Latin letters is used. This system, with a few alterations, is still used in Slovenian Russian studies. The second part explains the important role that Church Slavonic played in the development of written Russian, and provides lists of Church Slavonic elements in contemporary Russian. In this part, Nahtigal mainly follows the ideas of Šahmatov, who he met when spending some time in Russia after his studies, though he comes up with several of his own solutions.

Nahtigal's critical edition of *Slovo o polku Igořevě* is very “philologically transparent” as the text of Editio princeps and Nahtigal's reconstruction are printed in parallel columns. The text is accompanied by a full word list, an introduction and commentaries, explaining the history of the text and Nahtigal's reasons for the solutions he proposes for the

reconstruction. The reconstruction is today regarded as being somewhat too rigorous. The elements of Church Slavonic and later East Slavic development are changed into an ideal Old Russian language of the 12th century. The edition is still important and valuable given its linguistic reliability and interesting solutions.

Also, in this work, Šahmatov's ideas regarding the authenticity of Slovo can be traced. Jakobson recalls how Šahmatov encouraged him "to investigate the linguistic pattern of the ancient text, which, as he believed, distinctly transpires through the easily removable cloak of its late copy" and this is what Nahtigal did in his reconstruction of the text.

Key words: Rajko Nahtigal, Russian Studies, University of Ljubljana, *Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči*, *Slovo o polku Igořevě*